

Відгук

офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора
Кононець Віти Петрівни на дисертацію Письменного Олександра
Олександровича «Адміністративно-правове регулювання цифровізації
нотаріальної діяльності в Україні», подану на здобуття ступеня доктора
філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Інтенсивний розвиток цифрових технологій у сфері публічного управління в Україні, що відбувається під впливом як внутрішньодержавних реформ, так і євроінтеграційних зобов'язань держави, зумовлює необхідність оновлення правового регулювання діяльності суб'єктів, які здійснюють публічно-владні функції. У цьому аспекті вагомого значення набувають процеси цифровізації нотаріальної діяльності, оскільки нотаріат виступає важливим елементом механізму забезпечення правової визначеності, стабільності цивільного обороту та належного захисту прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб.

Запровадження електронних реєстрів, дистанційної взаємодії суб'єктів правовідносин, автоматизованої обробки даних та інших цифрових інструментів істотно змінює характер нотаріальної діяльності, зумовлює трансформацію адміністративних процедур і потребує належного адміністративно-правового забезпечення. Водночас цифровізація нотаріату пов'язана з новими викликами – забезпеченням кібербезпеки, захисту персональних даних, визначенням меж відповідальності нотаріуса при роботі з державними інформаційними системами, удосконаленню механізмів контролю та нагляду.

Впродовж останніх років в Україні здійснюються кроки щодо формування електронного нотаріату, інтеграції нотаріусів до системи державних електронних ресурсів, розширення їх повноважень у сфері державної реєстрації. Такі процеси потребують системного наукового осмислення, зокрема в частині визначення змісту та особливостей адміністративно-правового регулювання цифровізації нотаріальної діяльності,

уточнення правового статусу нотаріуса в умовах цифрової трансформації, а також розроблення пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства.

Аналіз стану наукової розробленості проблеми свідчить, що окремі аспекти цифровізації публічного управління, функціонування електронних реєстрів чи правового статусу нотаріуса вже ставали предметом дослідження. Водночас комплексне адміністративно-правове дослідження цифровізації нотаріальної діяльності як цілісного явища, з урахуванням сучасних тенденцій розвитку законодавства та практики його застосування, залишається недостатньо розробленим. Потребують подальшого опрацювання питання співвідношення традиційних та електронних форм нотаріальної діяльності, меж публічно-владних повноважень нотаріуса в цифровому середовищі, а також гарантій законності в умовах автоматизації процедур.

Отже, проблематика адміністративно-правового регулювання цифровізації нотаріальної діяльності в Україні є своєчасною та суспільно значущою. Її дослідження має важливе теоретичне значення для розвитку науки адміністративного права і процесу та практичне значення для вдосконалення законодавства і правозастосовної діяльності у сфері функціонування нотаріату в умовах цифрової держави. Це переконливо свідчить про актуальність обраної теми дисертаційного дослідження.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аналіз змісту дисертаційної роботи Письменного Олександра Олександровича дає підстави констатувати належний рівень обґрунтованості, достовірності та логічної послідовності сформульованих у ній наукових положень, висновків і практичних рекомендацій. Отримані результати є аргументованими, внутрішньо узгодженими та відповідають поставленій меті й визначеним завданням дослідження.

Такий висновок ґрунтується на комплексному характері проведеного аналізу. Дисертація спирається на широке коло законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють організацію та діяльність нотаріату, функціонування державних електронних реєстрів, а також процеси

цифрової трансформації публічного управління. Автором опрацьовано актуальні правові позиції Верховного Суду та матеріали адміністративної і судової практики, пов'язані із застосуванням законодавства у сфері цифровізації нотаріальної діяльності. Використання матеріалів діяльності Міністерства юстиції України, зокрема щодо здійснення контролю та розгляду скарг, надало дослідженню необхідної емпіричної основи.

Теоретичну базу роботи становлять праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі теорії права, адміністративного права і процесу, конституційного, цивільного та інформаційного права, що забезпечило міжгалузевий характер дослідження та сприяло всебічному розкриттю проблематики цифровізації нотаріальної діяльності.

Обґрунтованість висновків значною мірою зумовлена виваженням вибором методології дослідження. Застосування системного та структурно-функціонального підходів, у поєднанні з діалектичним методом, дозволило авторові розкрити адміністративно-правове регулювання цифровізації нотаріату як цілісне явище, визначити його елементи, внутрішні зв'язки та тенденції розвитку. Використання формально-юридичного, порівняльно-правового та аналітичного методів забезпечило коректність тлумачення нормативного матеріалу та обґрунтованість пропозицій щодо вдосконалення законодавства.

Схвальної оцінки заслуговує прагнення автора поєднати теоретичний аналіз із науково-прикладними висновками, спрямованими на удосконалення адміністративно-правового забезпечення цифровізації нотаріальної діяльності. Кількість і якість опрацьованих джерел, глибина їх критичного осмислення та логічність викладу матеріалу свідчать про достатній рівень достовірності отриманих результатів і дозволяють позитивно оцінити ступінь обґрунтованості наукових положень дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Робота виконана відповідно до положень Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії

правових наук України від 26 березня 2021 р. № 12-21, Указу Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 р. № 722, а також тем наукових досліджень Дніпровського державного університету внутрішніх справ «Теоретико-методологічні та прикладні проблеми державотворення та правотворення в Україні» (реєстраційний номер 0118U100436).

Наукова новизна отриманих результатів. Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження Письменного О. О. зумовлена обраною методологією наукового аналізу, що ґрунтується на поєднанні системного, структурно-функціонального та діалектичного підходів і відповідає предмету дослідження – адміністративно-правовому регулюванню цифровізації нотаріальної діяльності як складному, багатовимірному та динамічному явищу.

Статичний вимір дослідження охоплює такі базові категорії, як «цифровізація нотаріальної діяльності», «адміністративно-правове регулювання», «адміністративно-правовий статус нотаріуса», «юридична відповідальність», «контроль і нагляд у сфері нотаріату». Динамічний аспект розкрито через аналіз адміністративних процедур у цифровому середовищі, функціонування державних електронних реєстрів, взаємодії нотаріуса з інформаційними системами, а також трансформації змісту його повноважень в умовах цифрової держави.

Дисертація є одним із перших в Україні комплексних адміністративно-правових досліджень, у якому системно осмислено цифровізацію нотаріальної діяльності як окремий напрям публічно-правової реформи. У роботі обґрунтовано авторський підхід до визначення змісту адміністративно-правового регулювання цифровізації нотаріату, уточнено понятійно-категоріальний апарат у цій сфері, визначено особливості трансформації правового статусу нотаріуса в умовах функціонування електронних реєстрів та цифрових сервісів.

Привертає увагу комплексний підхід, на підставі якого автором виокремлено структурні елементи адміністративно-правового забезпечення

цифровізації нотаріальної діяльності, визначено його інституційні, процедурні та функціональні складові, а також обґрунтовано необхідність удосконалення механізмів юридичної відповідальності, контролю та нагляду в умовах використання цифрових технологій.

У роботі сформульовано низку нових наукових положень і практичних рекомендацій щодо вдосконалення законодавства, зокрема в частині регламентації електронних нотаріальних дій, забезпечення інформаційної безпеки, визначення меж відповідальності нотаріуса при здійсненні повноважень у цифровому середовищі. Зазначені результати мають як теоретичну цінність для розвитку науки адміністративного права, так і прикладне значення для подальшого реформування нотаріату в Україні.

Викликає неабияку зацікавленість положення наукової новизни щодо класифікацію суб'єктів цифровізації нотаріальної діяльності за адміністративно-правовим статусом, функціональною роллю та ступенем відповідальності: 1) центральні органи виконавчої влади; 2) державні підприємства, що забезпечують цифрову інфраструктуру; 3) самоврядні організації нотаріусів; 4) безпосередньо нотаріуси як посадові особи, уповноважені на здійснення дій у цифровому середовищі.

Доцільно відзначити дослідження актуальних питань вдосконалення щодо розуміння цифровізації як невід'ємної складової адміністративної реформи у сфері нотаріальної діяльності, що передбачає трансформацію способів взаємодії між нотаріусами, органами державної влади та громадянами шляхом впровадження електронних сервісів, автоматизованих реєстрів та цифрових підписів.

Перспективним для подальшого наукового опрацювання є положення про те, що ефективне адміністративно-правове забезпечення цифровізації нотаріату неможливе без чітко визначеної системи зовнішнього та внутрішнього контролю, що має включати не лише нагляд з боку Мін'юсту, а й цифрові механізми аудиту дій нотаріуса (зокрема, через лог-файли та аналітичні панелі моніторингу).

Слід відзначити положення й щодо питання забезпечення законності та прозорості цифрових нотаріальних дій, а також необхідності впровадити спеціалізоване електронне навчання та сертифікацію нотаріусів щодо користування цифровими інструментами, що дозволить підвищити їхню цифрову грамотність і правову відповідальність у сфері кібербезпеки.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дисертаційного дослідження Письменного Олександра Олександровича можуть бути використані в різних напрямках наукової та практичної діяльності.

У науково-дослідній сфері – для подальшого розвитку теоретичних положень щодо адміністративно-правового регулювання цифровізації нотаріальної діяльності, уточнення змісту правового статусу нотаріуса в умовах функціонування електронних реєстрів та цифрових сервісів, а також для розроблення концептуальних засад електронного нотаріату як складової цифрової держави.

У правотворчій діяльності – для вдосконалення чинних нормативно-правових актів, що регулюють організацію та здійснення нотаріальної діяльності в цифровому середовищі, зокрема в частині визначення порядку вчинення електронних нотаріальних дій, забезпечення належного рівня інформаційної безпеки, удосконалення механізмів контролю та юридичної відповідальності нотаріусів при використанні державних електронних реєстрів.

У практичній діяльності – для оптимізації роботи нотаріусів у процесі застосування цифрових інструментів, удосконалення адміністративних процедур, пов'язаних із використанням інформаційно-комунікаційних систем, а також для підвищення ефективності взаємодії нотаріусів із органами державної влади та іншими суб'єктами публічного адміністрування.

В освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративне процесуальне право», «Інформаційне право», при підготовці підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій та інших навчально-методичних матеріалів, що

стосуються правового регулювання цифровізації публічного управління та нотаріальної діяльності.

Таким чином, отримані результати мають вагомe практичне значення та можуть бути впроваджені у правотворчу, правозастосовну, наукову й освітню діяльність.

Наукові публікації Письменного Олександра Олександровича.
Основні наукові положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено у 7 наукових працях, серед яких 3 наукові статті, опублікованих у фахових юридичних виданнях України, затверджених МОН України, 4 тези доповідей на всеукраїнській та міжнародних науково-практичних конференціях.

Наукові положення, висновки дисертації, пропозиції та результати належним чином апробовані і доступні широкому загалу, будучи опублікованими у статтях, тезах виступів на конференціях.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Письменного Олександра Олександровича, відзначаючи його наукову новизну та практичну значущість, водночас слід зазначити, що окремі положення роботи мають дискусійний характер або потребують додаткової аргументації.

1. Досліджуючи адміністративно-правовий статус органів нотаріату у сфері цифровізації (підрозділ 2.1), дисертант аргументовано визначає особливості трансформації повноважень нотаріуса в умовах цифрового середовища. Водночас потребує додаткового уточнення питання розмежування адміністративно-правового статусу нотаріуса як самостійного суб'єкта професійної діяльності та як суб'єкта, інтегрованого до системи державних електронних реєстрів, з огляду на співвідношення його автономії та підконтрольності.

2. У підрозділі 2.2 значну увагу приділено юридичній відповідальності нотаріуса в умовах цифровізації. Проте доцільно було б більш детально окреслити критерії відмежування дисциплінарної, адміністративної та цивільно-правової відповідальності за порушення, пов'язані з використанням

електронних реєстрів, а також визначити особливості відповідальності у випадку технічних збоїв або недосконалості програмного забезпечення.

3. Аналізуючи контроль та нагляд як гарантії забезпечення цифровізації нотаріальної діяльності (підрозділ 2.3), автор зосереджується на повноваженнях уповноважених органів. Разом із тим варто було б ширше розкрити питання співвідношення державного контролю та професійного самоврядування нотаріату в умовах цифровізації, зокрема щодо можливості розширення ролі органів нотаріального самоврядування у сфері внутрішнього моніторингу цифрових процедур.

4. У розділі 3, присвяченому удосконаленню адміністративно-правового забезпечення цифровізації нотаріату, сформульовано низку перспективних пропозицій. Водночас окремі з них мають концептуальний характер і потребують більшої нормативної деталізації, зокрема щодо етапності впровадження електронних нотаріальних дій, механізмів автентифікації учасників правочинів у дистанційному форматі та гарантій захисту інформації.

Висловлені зауваження мають дискусійний характер, не знижують загальної високої оцінки дисертаційного дослідження та лише підкреслюють актуальність і складність проблематики адміністративно-правового регулювання цифровізації нотаріальної діяльності в Україні.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Загалом є достатні підстави для висновку, що подана на рецензування дисертація Письменного Олександра Олександровича на тему «Адміністративно-правове регулювання цифровізації нотаріальної діяльності в Україні» є самостійним, завершеним і комплексним науковим дослідженням, виконаним на належному теоретичному та практичному рівнях. Робота містить аргументовані положення наукової новизни, характеризується внутрішньою логічністю, цілісністю та практичною спрямованістю отриманих результатів.

Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації мають істотне значення для розвитку науки адміністративного

права і процесу, а також для вдосконалення правового регулювання цифровізації нотаріальної діяльності в Україні. Дисертаційне дослідження відзначається належним рівнем теоретичного узагальнення, обґрунтованістю висновків і відповідністю поставленій меті та визначеним завданням.

За змістом, структурою, обсягом, рівнем наукової новизни та достовірності отриманих результатів дисертація відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а також іншим нормативним актам, що регламентують підготовку та оформлення дисертаційних робіт.

Отже, Письменний Олександр Олександрович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**Головний науковий співробітник
відділу організації наукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор**

Віта КОНОНЕЦЬ

Підпис засвідчую

Проректор

**Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
Заслужений юрист України**

Олег ТАРАСЕНКО